

ВПЛИВ ДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

THE INFLUENCE OF DUAL TRAINING ON THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL CONCEPT OF FUTURE TEACHERS

У статті розглянуто теоретичні і практичні проблеми формування професійної концепції майбутніх педагогів. Мета полягає у тому, що на основі теоретичного узагальнення досліджуваної проблеми і вивчення практики обґрунтувати та виявити чинники впливу на формування професійної концепції майбутнього педагога у процесі дуального навчання.

Для дослідження теоретичних аспектів формування професійної концепції майбутнього педагога обрано концептуальні психолого-педагогічні підходи. Виявлено, що в основі формування професійної концепції майбутнього педагога лежить професійне самовизначення, потреба у самореалізації та розвитку самоефективності. Охарактеризовано чинники впливу на формування професійної концепції майбутнього педагога: оптимізація формування професійного самовизначення здобувачів; розроблення організаційно-педагогічних умов, впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення професійного самовизначення здобувачів; залучення здобувачів до практичної професійно-педагогічної діяльності. Всі змінні зведено до трьох чинників: профорієнтації, мотивації і професійної відповідності. Перший чинник пов'язаний із рівнем профорієнтаційної роботи у процесі навчання, а другий чинник – із мотивами професійного вибору та третій чинник – з індивідуальними рисами здобувачів.

Обґрунтовано, що дуальне навчання є перспективним напрямом формування професійної концепції майбутнього педагога. Дуальна система педагогічної освіти характеризується певними особливостями. Керівниками дуального навчання є досвідчені педагогічні працівники. У процесі експериментального дослідження зrealізовано програму, в основу якої покладена ідея моделювання умов навчання. Доведено ефективність форм і методів коучингового супроводу розвитку особистісно-професійних якостей майбутніх педагогів: бесіди, творчі завдання в до підвищення рівня та розширення форм прояву креативної активності в процесі навчання. Представлено практичне значення результатів, які полягають у впровадженні комплексної методики педагогічного діагностування рівнів професійного самовизначення та самоефективності здобувачів.

Ключові слова: професійна концепція, майбутні педагоги, дуальне навчання, професійне самовизначення, самоефективність.

The article considers theoretical and practical problems of forming the professional concept of future teachers. The aim is that on the basis of theoretical generalization of the researched problem and study of practice to substantiate and identify factors influencing the formation of the professional concept of the future teacher in the process of dual education.

Conceptual psychological and pedagogical approaches have been chosen to study the theoretical aspects of the formation of the professional concept of the future teacher. It is revealed that the basis of formation of the professional concept of the future teacher is professional self-determination, the need for self-realization and development of self-efficacy. Factors influencing the formation of the professional concept of the future teacher are characterized: optimization of the formation of professional self-determination of applicants; development of organizational and pedagogical conditions, introduction of semantic and organizational-methodical support of professional self-determination of applicants; involvement of applicants in practical professional and pedagogical activities. All variables are reduced to three factors: career guidance, motivation and professional suitability. The first factor is related to the level of career guidance work in the learning process, and the second factor – with the motives of professional choice and the third factor – with the individual characteristics of applicants.

It is substantiated that dual education is a promising area of formation of the professional concept of the future teacher. The dual system of pedagogical education is characterized by certain features. Experienced pedagogical workers are the leaders of dual education. In the process of experimental research, a program was implemented, which is based on the idea of modeling learning conditions. The effectiveness of forms and methods of coaching support for the development of personal and professional qualities of future teachers: conversations, creative tasks to increase the level and expand the forms of creative activity in the learning process. The practical significance of the results is presented, which consists in the introduction of a comprehensive methodology for pedagogical diagnosis of levels of professional self-determination and self-efficacy of applicants.

Key words: professional concept, future teachers, dual education, professional self-determination, self-efficacy.

УДК 377.01

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/2.24>

Стечкович О.О.,

канд. пед. наук, ст. наук. співробітник,
доцент кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Якимович Т.Д.,

канд. пед. наук, ст. наук. співробітник,
доцент кафедри теорії
і методики технологічної освіти,
креслення та комп'ютерної графіки
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми. Теоретичні і практичні проблеми формування професійної концепції майбутніх педагогів складні, багато в чому суперечливі. Ми виходили з визначення феномену професійної концепції майбутніх педагогів, яке не обмежує його моментом вибору професії, а характеризує як досить складний, довготривалий і часто багаторазовий, цілісний і неперервний процес,

який не можна відділяти від самовизначення та професійної спрямованості особистості, від формування її інтересів, нахилів, здібностей, від ступеня особистісної зрілості і різнобічного розвитку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку зі змінами поглядів на проблему формування професійної концепції майбутнього

педагога, ми спиралися на психолого-педагогічні дослідження останніх років. Випускник ЗВО не може розглядатися як «фахівець, який досяг високого рівня професійної майстерності. Проте, він повинен мати засоби, які дозволили б йому вдосконалюватися в професійному плані. Інакше кажучи, в стінах закладу освіти можливо і необхідно сформувані ті елементи цієї системи, які надалі сприятимуть переходу на вищі рівні професійної компетентності» [3, с. 67]. Розрізняють професійно-ділову підготованість, основою якої є професійна майстерність, професійно-психологічну підготованість та професійні здібності.

У частини здобувачів, які здобувають педагогічну освіту спостерігається розчарування у професійному виборі, погіршення або деформація професійної спрямованості, що призводить до зловживань та порушень на роботі. Тому формування професійної спрямованості – основа формування професійної концепції педагога. «Професійна спрямованість є системотвірним чинником змісту освіти та сприяє оволодінню здобувачами освіти системними, інтегрованими знаннями, формуванню умінь розв'язання фахових завдань тощо» [4, с.36]. Людина не може стати фахівцем, якщо не розвинута його професійна спрямованість, а професійна спрямованість навчання є необхідною передумовою майбутньої професійної діяльності.

На думку В. Бондаря та І. Макаренко, Я-концепція педагога – це «системне самоцінювання власної здатності на нормативному рівні забезпечувати ефективність суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Це гармонійне поєднання розуміння, ставлення, поведінки, особистісний капітал здатний формуватися й розвиватися» [1, с. 5].

Останнім часом особлива увага у наукових дослідженнях приділяється дуальному навчанню майбутніх педагогів. Дуальна система, яка виникла у Німеччині на основі ремісничого навчання, з успіхом може також застосовуватися у професійній підготовці майбутніх педагогів. У статті Є. Маринченко [6] розглядаються особливості специфіки та переваги дуального навчання перед традиційною системою підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. Перераховано проблеми, які допоможе вирішити дуальна система навчання. Розглядається зарубіжний досвід впровадження елементів дуального навчання, яка демонструє високі показники якості освіти. Зроблено висновок, що елементи дуального навчання в сучасних умовах є однією з успішних моделей кооперації освіти і виробництва, яка може бути використана як інноваційний тип організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Педагогічне стажування, «організоване за принципами дуальності та зростаючої діяльнісної компетентності, надає можливість референдаріям накопичувати досвід викладання. Практика

створює їм нагоду самостійного випробовування й самоствердження та пропонує безпосередній активний контакт із професійною сферою діяльності. Його завданням є сформувати поглиблену установку і позицію молодих учителів щодо навчального закладу, учнів, їх проблем, а також характеризується розвитком мислення і діяльності, пов'язаних з орієнтацією на особистість школярів і на цій основі зумовленим інтересом до способу педагогічної діяльності та її дидактичного обґрунтування» [9, с.469]. Мета публікації «Дуальна підготовка фахівця в рамках педагогічного закладу вищої освіти» [5] полягає в теоретичному та методичному обґрунтуванні дуальності підготовки фахівця в рамках педагогічного закладу вищої освіти. Разом з тим у наукових дослідженнях недостатня увага приділяється теоретичним і практичним аспектам формування професійної концепції майбутнього педагога, зокрема в умовах дуального навчання.

Мета статті – на основі теоретичного узагальнення досліджуваної проблеми і вивчення практики обґрунтувати та виявити чинники впливу на формування професійної концепції майбутнього педагога у процесі дуального навчання.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження теоретичних аспектів формування професійної концепції майбутнього педагога ми спиралися на концептуальні психолого-педагогічні підходи. Зокрема, концепція професійної педагогічної рефлексії базується на ідеї «про відмінності між стандартним та рефлексивним педагогом. Концепція включає три базових тези про проблемний зміст (здатність сприймати педагогічні ситуації як унікальну та неповторну), дослідницький підхід до розв'язання педагогічних завдань (розвиненість практичного мислення вчителя, орієнтацію на дослідження прихованих, невідомих сторін педагогічної ситуації) та онтологічний статус явищ у системі освіти (опора як професійні так й на соціально – значущі критерії в оцінці власних професійних рішень)» [7, с. 190].

В основі формування професійної концепції майбутнього педагога лежить вибір, у процесі якого виняткову роль відіграють потреби особистості, зокрема потреба у самореалізації та розвитку самоефективності. Саме самоефективність є «своєрідним індикатором впливу особистісних цінностей людини на мотивацію діяльності і саморозвитку. Коли її розглядати в контексті розвитку особистості у конкретних життєвих умовах, то очевидно, що має бути і зворотний процес, а саме: успішність чи неуспішність людини в діяльності позначається на змісті самої самоефективності як особистісного утворення» [8, с. 183]. Самоефективність може розглядатися як динамічний особистісний когнітивний конструкт, що формується в процесі накопичення суб'єктом індивідуального

ціннісного досвіду постановки й досягнення близьких і далеких цілей та впливає на вирішення навчальних і професійних задач. В основі формування професійної концепції майбутнього педагога лежить професійне самовизначення, яке полягає в «усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з вимогами професії [2, с. 275].

Формування професійної концепції майбутнього педагога це складний, цілісний, особистісно орієнтований процес, спрямований на формування індивідуальної позиції, це результат вибору та проектування власної професійної діяльності і самореалізації в ній. Ефективність цього процесу багато в чому залежить від багатьох чинників і обставин, зокрема, який рівень освіченості, цінностей, ідеалів здобувача, що сформувалися в умовах професійної підготовки у ЗВО. Змістом даного феномену є дії людини з самоаналізу, самопізнання, самооцінки здібностей і ціннісних орієнтацій, дії щодо розуміння міри відповідності власних особливостей вимогам обраної професії, дії з саморозвитку здібностей і можливостей у процесі професійної підготовки і навчання з метою досягнення самоефективності, більш повної відповідності себе щодо обраної професії і професії – відносно власних здібностей, інтересів. Тобто, змістом професійної концепції майбутнього педагога є: самопізнання, самооцінювання, саморозвиток.

На нашу думку, чинниками впливу на формування професійної концепції майбутнього педагога є: оптимізація формування професійного самовизначення здобувачів; розроблення організаційно-педагогічних умов, впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення професійного самовизначення здобувачів; залучення здобувачів до практичної професійно-педагогічної діяльності. Всі змінні були зведено до трьох чинників: профорієнтації, мотивації і професійної відповідності. Якщо перший чинник пов'язаний із рівнем профорієнтаційної роботи у процесі навчання, а другий чинник – із мотивами професійного вибору та третій чинник – з індивідуальними рисами здобувачів.

Дослідження практичних аспектів є важливим кроком у формуванні професійної концепції майбутнього педагога, адже саме в практичній діяльності активно формується образ майбутньої професії, образ професіонала, співвідносяться вимоги до професії та власні можливості успішної реалізації у обраній професії. Це особливий етап розвитку самовизначення, коли образ «Я-педагог» складається в єдину систему, адекватніше формується самооцінка особистості. Професійна концепція як компонент професійного спрямування

(самовизначення) передбачає розуміння здобувачем: цілей, задач професійної діяльності, норм, способів і засобів її здійснення, умов, труднощів і шляхів їх подолання («образ професійної діяльності»); в яких соціальних і професійних умовах, з якими людьми працювати, як будувати відносини, як взаємодіяти, яких норм дотримуватися (вплив середовища і колективу); функціональних професійних обов'язків, прав, відповідальності.

Для формування професійної концепції майбутнього педагога необхідно визначити напрями відбору змісту практичного навчання. Постановка і розв'язання цього завдання здійснюється шляхом системного аналізу професійної діяльності, у нашому випадку педагогічної. Прикладом використання образу професійної діяльності для формування професійної концепції майбутнього педагога є дуальне навчання, під час якого здобувачам необхідно практично освоювати на робочому місці предмет, засоби, технології та інші складові педагогічної діяльності. Таким чином, дуальне навчання є перспективним напрямом формування професійної концепції педагога.

Дуальна система педагогічної освіти характеризується певними особливостями. Керівниками дуального навчання є досвідчені педагогічні працівники. Стосовно педагогічних професій, що вимагають спеціальної підготовки, у ЗВО розробляються положення про організацію дуального навчання. Причому на перший план висуваються вимоги практики. На основі типового навчального плану організації, підприємства чи заклади освіти, на базі яких здійснюється дуальне навчання складають власні плани навчання, які можуть виходити за межі нормативних вимог. Вони містять нові комплекси професійних вимог, згідно з якими здобувачі повинні навчитися самостійному плануванню, здійсненню та контролю відповідної діяльності. Викладачі закладу освіти, де відбувається дуальне навчання, повинні мати певний рівень педагогічної кваліфікації [10, с. 55].

У процесі експериментального дослідження результативності дуального навчання було зrealізовано програму, яка зорієнтована на стимулювання мотивів престижу вибору педагогічної професії та формування професійної концепції майбутніх педагогів. В основу цієї програми покладена ідея моделювання таких умов навчання, які б спонукали здобувачів до підвищення рівня та розширення форм прояву креативної активності в процесі навчання. Програма передбачала застосування низки вправ, які забезпечують «занурення» у професію за допомогою зразку креативної поведінки досвідченого викладача-наставника. комплексне використання всіх форм навчання, засобів контролю і перевірки знань.

Під час реалізації експериментальної програми свою ефективність довели форми і методи

коучингового супроводу розвитку особистісно-професійних якостей майбутніх педагогів: бесіди, творчі завдання («Простір можливостей», «Правила вибору рішень»), дискусії («Ти здатний бачити прекрасне тому, що це прекрасне міститься в тобі. Адже світ подібний до дзеркала, в якому кожен бачить своє відображення», диспути («Що більше визначає свободу людини – зовнішні обставини чи особистісні якості особистості»), ігрові методики (Візитка», «Автопортрет з тінню», «Знайди рішення»), вправи програми особистісного зростання («Який я є та яким хотів би бути», «Мій портрет у променях сонця», «Мої життєві плани», «Крок до мети», «Мої бажання», «Сила мовлення»).

У процесі дуального навчання відбувається залучення здобувачів до практичної професійно-педагогічної діяльності в рамках запровадження додаткової програми педагогічної практики «Формування професійної концепції майбутнього педагога» та реалізовувалася за такими напрямками: організаційно-педагогічна діяльність (узагальнення та систематизація знань щодо формування професійної концепції майбутнього педагога та способів її вияву в професійній діяльності; складання індивідуального плану підвищення професійного самовизначення під час педагогічної практики) і самостійна дослідно-пошукова робота (визначення критеріїв для діагностування та аналізу стану професійного самовизначення у контексті професійної діяльності; узагальнення результатів психолого-педагогічної діагностики; розширення суб'єктивного простору можливої дії у ситуаціях вибору шляхом розвитку рефлексивних умінь (уміння усвідомлювати власну професійну ситуацію як ситуацію вибору; вміння долати стереотипи щодо визначення можливих дій у ситуації вибору; вміння усвідомлювати цінності свободи, активності, відповідальності як орієнтири на вибір можливих орієнтирів у суперечливих ситуаціях); розроблення заходів, спрямованих на підвищення професійного самовизначення; самостійне проведення розроблених заходів; рефлексія проведеної роботи; аналіз та узагальнення результатів виконання завдань додаткової педагогічної практики, підготовка до їх презентації. Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні комплексної методики педагогічного діагностування рівнів професійного самовизначення та самоефективності здобувачів.

Висновки. Поняття професійної концепції майбутнього педагога невіддільне від самовизначення та професійної спрямованості особистості. Формування професійної концепції майбутнього педагога – це процес розвитку ставлення людини

до педагогічної професії і себе як професіонала. Дуальне навчання є перспективним напрямом формування професійної концепції майбутнього педагога. У процесі дуального навчання пропонується запровадження додаткової програми педагогічної практики. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні компонентів професійної концепції майбутнього педагога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бондар В. І., Макаренко І. Є. Професійна самосвідомість педагога та його самоефективність: концептуально-теоретичний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 55. С. 3–8.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
3. Гуревич Р., Кадемія М. Професійна компетентність майбутнього педагога: як її формувати? *Витоки педагогічної майстерності*. 2012 Вип. 10. С.66–70.
4. Козловська І. М., Стечків О. О., Якимович Т. Д. Професійна спрямованість як системотвірний чинник підготовки майбутніх фахівців. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія: Педагогічні науки. № 10 (2021). С. 34–40.
5. Максимчук Б. А., Швець І. Б., Вишнівська Н. В., Гончар Г. І., Шальов А. С. Дуальна підготовка фахівця в рамках педагогічного закладу вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2020. Вип. 7 (127). С. 109–119.
6. Маринченко Є. О. Дуальне навчання як важлива складова інноваційної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького*. 2019. Вип. 1. С. 130–135.
7. Мирошник О. Г. Концепції педагогічної рефлексії у психологічних дослідженнях. *Психологія і особистість*. 2016. № 2 (10) Ч. 1. С. 189–199.
8. Музика О.О. Аксіогенез і розвиток самоефективності студентів із ознаками обдарованості. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 16. Київ; Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. с. 181–192.
9. Турчин А., Кашуба О., Кравчук Т. Практична професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів професійних шкіл у Німеччині: особливості дуальної моделі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип.1. Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 460–476.
10. Якимович Т. Д. Основи дидактики професійно-практичної підготовки : навч.-метод. посіб. Львів, 2013. 138 с.